

МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СЛУХАЧІВ ЯК ОДИН ІЗ КОМПОНЕНТІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРИДАТНОСТІ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ ВІЙСЬКОВОГО УПРАВЛІННЯ В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

У статті проаналізовано роль мотиваційної складової навчальної діяльності слухачів у процесі післядипломної підготовки. На основі порівняння результатів психологічного дослідження мотиваційної сфери кандидатів на навчання, слухачів другого і третього років підготовки доведено залежність успішності оволодіння ними майбутньої професії від мотивації навчальної діяльності.

Ключові слова: мотивація, навчальна діяльність, психологічна діагностика, професійна придатність.

В статті проаналізовано роль мотивационной составляющей учебной деятельности слушателей в процессе последипломной подготовки. На основе сравнения результатов психологического исследования мотивационной сферы кандидатов для обучения, слушателей второго и третьего года обучения доказано зависимость успешности усвоения ними будущей профессии от мотивации учебной деятельности.

Ключевые слова: мотивация, учебная деятельность, психологическая диагностика, профессиональная пригодность.

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку військової освіти підготовка слухачів до майбутньої фахової діяльності не зводиться лише до засвоєння спеціальних знань, навичок та вмій. Метою навчання і виховання у вищому військовому навчальному закладі (ВВНЗ) є актуалізація пізнавальної активності, мотивації навчальної діяльності і саморозвитку, що дозволяє слухачеві в подальшому самостійно засвоювати ті чи інші знання. Тому проблема мотивації навчальної діяльності слухачів потребує розроблення як у теоретичному, так і в практичному аспектах. Саме від мотивації залежить пізнавальна активність слухачів і результат їхньої навчальної діяльності. Найбільш емоційно та особистісно забарвленою є навчальна діяльність, яка внутрішньо мотивована. Вона характеризується найвищою ефективністю і дає максимальне задоволення її суб'єкту, тобто слухачу, сприяє його формуванню і розвитку як суб'єкта майбутньої військово-професійної діяльності.

Посилена увага дослідників до розглядуваної проблеми цілком зрозуміла, адже саме мотиваційний компонент навчальної діяльності забезпечує високі результати за безпосереднього педагогічного впливу і гарантує пролонговану пізнавальну активність у майбутній фаховій діяльності.

Мотивація навчальної діяльності відображає інтерес слухача до військово-професійних і фахових знань, потребу в навчально-пізнавальній активності, у формуванні фахової компетентності тощо.

Аналіз наукових джерел. Проблему дослідження мотивації навчальної діяльності у вітчизняній і зарубіжній психолого-педагогічній науці висвітлено в багатьох працях. Проте у вітчизняних дослідженнях цю проблему розкрито не повністю. Існує низка проблемних питань, які потребують більш

детального дослідження, зокрема, коли йдеться про сутність, структуру і зміст мотивації навчальної діяльності слухачів як її суб'єктів.

Значення мотиваційного компонента в навчальній діяльності слухачів та психологічні особливості його розвитку описано в працях В.Г. Асєєва, Б.Г. Ананьєва, Л.І. Божович, В.К. Вілюнаса, В.В. Давидова, Д.Б. Ельконіна, С.С. Занюка, І.О. Зимньої, Є.П. Ільїна, Т.С. Кудріної, О.М. Леонтєва, С.Д. Максименка, М.В. Матюхіної, А.О. Реана, С.Л. Рубінштейна, В.В. Ягупова, П.М. Якобсона, Х. Хекхаузена та ін.

Мета статті – проаналізувати результати психологічного дослідження мотивації навчальної діяльності кандидатів на навчання в академії та слухачів.

Виклад основного матеріалу. Післядипломна освіта відіграє надзвичайно велику роль у кар'єрному зростанні офіцера як суб'єкта військово-професійної діяльності, оскільки відкриває нові життєві і професійні перспективи. Науково-педагогічному складу потрібно активно використовувати в навчальному процесі мотивацію професійного зростання майбутніх магістрів військового управління у міжнародних відносинах. Вимоги до навчальної діяльності слухачів у ВВНЗ визначають і передбачають мотиваційне забезпечення навчального процесу, детермінують створення психологічних технологій у системі післядипломної освіти.

Психологічне супроводження навчальної діяльності слухачів академії – це робота науково-педагогічного складу, спрямована на сприяння розвитку мотивації навчальної діяльності слухачів, яка полягає в систематичному аналізі стану розвитку мотивації навчальної діяльності та реалізації заходів організаційного, навчального та виховного характеру.

Слід сказати, що психологічне супроводження навчальної діяльності слухачів академії є специфічним напрямом психологічного забезпечення. Специфіка визначається типом навчального закладу, рівнем його акредитації, фаховою спрямованістю, особливостями професійно-психологічного відбору кандидатів на навчання, системою міжособистісних взаємин викладач – слухач тощо [1].

Освітній рівень випускників ВВНЗ залежить не тільки від ефективної організації навчального процесу, але й від якісного комплектування контингенту слухачів з числа кандидатів на навчання. Вибір найбільш гідних кандидатів на навчання має забезпечити багаторівневий професійний відбір.

Професійна придатність визначається сукупністю індивідуальних особливостей кандидата на навчання, які мають сприяти його успішній навчальній діяльності та майбутній ефективній фаховій діяльності. Вона відображує реальний рівень розвитку професійно важливих якостей, необхідних для навчально-пізнавальної діяльності, що формуються та проявляються на етапах життєвого і військово-професійного шляхів. До таких якостей належать особливості виховання і навчання, професійної підготовленості, психологічної структури особистості кандидата на навчання, стану здоров'я і фізіологічних функцій, що визначені вимогами майбутнього фаху.

Сутність категорії професійної придатності полягає в тому, що вона відображає декілька аспектів професіоналізації особистості. Це такі, як вибір роду діяльності (професії), що якомога повніше відповідає бажанням і здібностям конкретної особистості; задоволення інтересу до обраного фаху й задоволеність процесом та результатом навчальної діяльності; оцінка здатності і готовності до діяльності, ефективності, надійності, безпеки виконання професійних функцій, індивідуальна оцінка результативності навчальної діяльності; вияв соціального (професійного) самовизначення особистості офіцера, її самоствердження, самовдосконалення в процесі діяльності; розвиток “Я-концепції”, становлення соціального статусу “Я-професіонала” [2].

Дослідження особистості через аналіз мотиваційної сфери як ключової в її структурі та мотиваційних механізмів як одних із вирішальних у реалізації особистісного потенціалу дає можливість глибше пізнавати людину.

Добираючи методики для дослідження мотивації навчальної діяльності слухачів, ми виходили з того, що вони мають відповідати

таким вимогам, як валідність і надійність, простота в застосуванні й обробленні отриманих експериментальних даних. Було використано методики, спрямовані на оцінювання, діагностування і самооцінювання слухачами власних провідних чинників, які спонукають, ініціюють і стимулюють їхню активність до навчальної діяльності, зокрема, такі:

“Мотивація до успіху” і “Мотивація до уникнення невдач” Т. Елерса [5];

“Діагностика мотиваційної структури особистості” В.Е. Мільмана [5];

методика прямого ранжування мотивів навчальної діяльності (вивчення провідних чинників навчальної діяльності слухачів, які впливають на формування ставлення до набуття фаху).

У ході дослідження за допомогою батареї тестів було визначено основні показники мотивації навчальної діяльності слухачів.

У дослідженні взяли участь кандидати на навчання в академії, тестування яких проводилося під час вступних випробувань у липні 2011 року. Опитування слухачів академії другого і третього років підготовки проводилися протягом навчального року.

Результати психологічного діагностування слухачів академії дають підстави стверджувати, що завдяки військово-професійному спрямуванню психологічного супроводження навчально-виховного процесу у майбутніх магістрів військового управління у міжнародних відносинах розвивається практична, комунікативна, гностична спрямованість та спрямованість на подолання небезпеки в кризових ситуаціях з лімітом часу. Ієрархія їхніх мотивів до успішного оволодіння майбутньою професією має такий вигляд:

стати висококваліфікованим фахівцем (95,43 %);

здобути глибокі та міцні фахові знання (90,86 %);

реалізувати військово-професійні здібності (82 %);

забезпечити успішність у майбутній професійній діяльності (82,86 %);

досягти високого соціального статусу у військово-професійному колі (50 %);

отримувати інтелектуальне задоволення (45 %);

успішно вчитися, складати іспити на “добре” і “відмінно” (35 %).

Як показує досвід, під час навчальної діяльності у слухачів спостерігається позитивна динаміка інтелектуальних якостей, активний розвиток комунікативних та організаторських здібностей, підвищується рівень розвитку вольової саморегуляції, наполегливості та

Питання педагогіки

самовладання. У період навчання в академії у слухачів формуються і розвиваються професійно важливі якості, необхідні для успішної фахової діяльності, індивідуальний стиль і мотиви професійної діяльності [4, с. 122-123].

Методика “Мотивація до успіху” Т. Елерса – особистісний опитувальник, за допомогою якого оцінюють виокремлену Х. Хекхаузенем мотиваційну спрямованість особистості на досягнення успіху.

Опитувальник містить 41 запитання. Чим більше балів набере опитуваний (згідно з ключем опитувальника), тим більше виражена у нього мотивація до успіху в навчальній діяльності.

Як показують результати дослідження, показники рівнів мотивації у кандидатів на навчання помітно відрізняються від показників у слухачів другого і третього років підготовки (табл. 1).

Таблиця 1

Результати тестування за методикою “Мотивація до успіху” Т. Елерса

Рівень мотивації до успіху	Кандидати на навчання, %	Слухачі	
		другого року підготовки, %	третього року підготовки, %
Низький	–	8,3	12,5
Середній	25,9	52,8	62,5
Помірно високий	51,7	27,8	18,8
Занадто високий	22,4	11,1	6,2

Показники рівнів мотивації до успіху у кандидатів на навчання “помірно високий” (51,7%) і “занадто високий” (22,4%) перевищують разом узяті показники за тими ж рівнями у слухачів другого і третього років підготовки: відповідно 46,6 і 17,3%. У цілому показники рівнів мотивації до успіху у слухачів другого року підготовки трохи вищі ніж показники у слухачів третього року підготовки, і навпаки – показники рівнів мотивації до уникнення невдач у слухачів другого року підготовки нижчі ніж у слухачів третього року підготовки (табл. 1 і 2).

Суб’єктивна цінність та привабливість успіху в навчальній діяльності – важливий чинник, який визначає мотивацію досягнення. Успіх – це позитивний, обов’язково значущий результат навчальної діяльності, який

досягається за допомогою певних зусиль (на відміну, скажімо, від удачі чи везіння).

На думку С.С. Занюка, суб’єкт з сильною мотивацією до успіху характеризується наполегливістю в досягненні мети, схильністю ставити віддалені цілі, не задовольняється отриманим результатом, нескладним навчальним завданням і легкодосяжними цілями, для нього головне в житті – переживання радості від успішно виконаної роботи [3].

Моношкальна методика “Мотивація до уникнення невдач” Т. Елерса – особистісний опитувальник, призначений для діагностики мотиваційної спрямованості особистості на уникнення невдач. Ступінь виразності мотивації до уникнення невдач оцінюється кількістю набраних балів.

Таблиця 2

Результати тестування за методикою “Мотивація до уникнення невдач” Т. Елерса

Рівень мотивації до захисту	Кандидати на навчання, %	Слухачі	
		другого року підготовки, %	третього року підготовки, %
Низький	1,8	5,6	6,3
Середній	36,4	61,1	50
Високий	20	19,4	28,1
Занадто високий	41,8	13,9	15,6

Отримані результати (табл. 2) показують, що у кандидатів на навчання показник рівня мотивації до уникнення невдач “занадто високий” (41,8%) втричі вищий ніж у слухачів другого року підготовки – 13,9%, і майже втричі ніж у слухачів третього року підготовки – 15,6%. Під час вступних випробувань, як загалом негативної ситуації, емоційні переживання у кандидатів на навчання з помірними показниками прагнення до успіху та вираженою мотивацією до уникнення невдачі превалюють негативні переживання з афективним тоном інтроцептивних відчуттів, що проявляються на соматичному рівні.

Чим вище мотивація слухача до успіху – досягнення мети, тим нижче показник готовності до ризику. Зазначимо, що мотивація до успіху впливає і на сподівання на успіх: якщо мотивація до успіху сильна, надія на успіх зазвичай більша.

Ті слухачі, які сильно мотивовані на успіх і мають високу готовність до ризику, рідше потрапляють у незручні ситуації, ніж ті, що мають високу готовність до ризику, але разом з тим і високу мотивацію до уникнення невдачі. І навпаки, коли у слухача є висока мотивація до уникнення невдачі, це є перешкодою мотиву до успіху – досягнення мети.

Питання педагогіки

Дослідження Д. Макклелланда показали, що особи з високим рівнем захисту, тобто страхом перед нещасними випадками, частіше потрапляють у неприємні ситуації, ніж ті, які мають високу мотивацію на успіх. Дослідження показали також, що особи, які бояться невдач (високий рівень захисту), віддають перевагу малому або, навпаки, надмірно великому ризику, де невдача не загрожує престижу [6].

Суб'єкти зі схильністю до уникнення невдачі шукають інформацію про можливість незадовільної оцінки їхньої навчальної діяльності. Вони беруться за вирішення як дуже легких завдань (гарантований успіх), так і дуже складних, коли незадовільний результат не сприймається як особиста невдача.

Установку на захисну поведінку підсилюють дві обставини: коли без ризику вдається одержати бажаний результат і коли ризикована поведінка веде до негативних результатів. Досягнення ж задовільного результату при ризикованій поведінці, навпаки, послаблює установку на захист, тобто мотивацію до уникнення невдач.

Для дослідження мотивації навчальної діяльності слухачів другого і третього років підготовки застосовано вищезгадану методику "Діагностика мотиваційної структури особистості" В.Е. Мільмана, яка дозволяє виявити такі стійкі тенденції особистості: загальну і творчу активність, потяг до

спілкування, схильність до комфорту та високого соціального статусу та ін. На основі аналізу всіх відповідей можна констатувати навчально-пізнавальну або загальножиттєву спрямованість особистості слухача.

В основі спрямованості особистості лежать її потреби, які можуть бути матеріальними (потреба в їжі, одязі, житлі й т.д.) і духовними (потреба в пізнанні, музиці, книзі, праці і т. ін.). Необхідність подальшого задоволення потреб викликають потяг, бажання, прагнення, які змушують слухача проявляти активність у навчальній діяльності. Потреби можуть бути усвідомленими і неусвідомленими або усвідомленими частково. Прагнення стати кваліфікованим фахівцем, засвоїти матеріал навчальних дисциплін, підвищити свою ерудованість і культуру – це чітко усвідомлені духовні і матеріальні потреби слухачів.

Зведені результати тестування слухачів другого і третього років підготовки за методиками "Мотивація до успіху", "Мотивація до уникнення невдач" Т. Елерса і "Діагностика мотиваційної структури особистості" В.Е. Мільмана було оброблено за допомогою програми SPSS 13.0.

Щоб виявити зв'язок між показниками рівня розвитку мотивації навчальної діяльності й успішністю слухачів, проведено кореляційний аналіз отриманих результатів (табл. 4 і 5).

Таблиця 4

Кореляційний аналіз результатів дослідження мотивації навчальної діяльності слухачів другого року підготовки

		Uspih	Nevdacha	NPspriam	Zspriam	Uspishnist
Uspih	Pearson Correlation	1	-,160	,451(**)	,328	,253
	Sig. (2-tailed)		,358	,006	,054	,143
Nevdacha	Pearson Correlation	-,160	1	-,036	-,028	-,025
	Sig. (2-tailed)	,358		,840	,875	,885
NPspriam	Pearson Correlation	,451(**)	-,036	1	,685(**)	,457(**)
	Sig. (2-tailed)	,006	,840		,000	,006
Zspriam	Pearson Correlation	,328	-,028	,685(**)	1	,342(*)
	Sig. (2-tailed)	,054	,875	,000		,044
Uspishnist	Pearson Correlation	,253	-,025	,457(**)	,342(*)	1
	Sig. (2-tailed)	,143	,885	,006	,044	

** Кореляція значуща на рівні 0,01 (двостороння).

* Кореляція значуща на рівні 0,05 (двостороння).

Таблиця 5

Кореляційний аналіз результатів дослідження мотивації навчальної діяльності слухачів третього року підготовки

		Uspih	Nevdacha	NPspriam	Zspriam	Uspishnist
Uspih	Pearson Correlation	1	,352(*)	,031	,067	-,057
	Sig. (2-tailed)		,048	,868	,718	,758
Nevdacha	Pearson Correlation	,352(*)	1	,294	,242	,212
	Sig. (2-tailed)	,048		,103	,183	,244
NPspriam	Pearson Correlation	,031	,294	1	,470(**)	,367(*)
	Sig. (2-tailed)	,868	,103		,007	,039
Zspriam	Pearson Correlation	,067	,242	,470(**)	1	,088
	Sig. (2-tailed)	,718	,183	,007		,631
Uspishnist	Pearson Correlation	-,057	,212	,367(*)	,088	1
	Sig. (2-tailed)	,758	,244	,039	,631	

** Кореляція значуща на рівні 0,01 (двостороння).

* Кореляція значуща на рівні 0,05 (двостороння).

Умовні позначення: “Uspih” – мотивація до успіху, “Nevdach” – мотивація до уникнення невдач, “NPspryam” , “Zspryam” – навчально-пізнавальна спрямованість і загальножиттєва спрямованість, “Uspishnist” – академічна успішність.

Аналізуючи значення коефіцієнтів кореляції Пірсона, можна стверджувати, що існує статистично значимий зв'язок між навчально-пізнавальною спрямованістю і високою академічною успішністю слухачів другого року підготовки ($r = 0,46$; при $p > 0,01$) та слухачів третього року підготовки ($r = 0,37$; при $p > 0,05$). Інші зв'язки не є статистично значущими для дослідження.

Слухачі, націлені на здобуття знань, характеризуються почуттям обов'язку, цілеспрямованістю, сильною волею, вмінням мобілізувати свої фізичні й психічні можливості на навчальну діяльність. Наявність усіх цих рис у сукупності зі спрямованістю на здобуття знань забезпечує високу академічну успішність.

Висновки. На нашу думку, важливим елементом професійно-психологічного

відбору кандидатів на навчання є мотивація навчальної діяльності. Цей компонент у стандартній системі професійного психологічного відбору не враховується.

Вивчення мотивації навчальної діяльності слухачів академії дозволить науково-педагогічному складу більш раціонально організувати навчальний процес, стримувати занадто активних й імпульсивних та активізувати пізнавальну діяльність скромних, нерішучих, безініціативних.

Отримані результати дослідження дозволяють констатувати, що загальна навчально-пізнавальна спрямованість (за методикою “Діагностика мотиваційної структури особистості” В.Е. Мільмана) слухачів другого і третього років підготовки позитивно впливає на показники успішності у навчальній діяльності.

Перспективні напрями подальших наукових пошуків. Перспективним напрямом роботи є вдосконалення методики діагностування та розвитку мотивації навчальної діяльності слухачів академії в системі післядипломної підготовки.

Література:

1. Бичкова Т.С. Психологічне супроводження навчально-службової діяльності курсантів слідчої спеціалізації вищих навчальних закладів МВС України : автореф. дис. ... канд. псих. наук : спец. 19.00.06 “Юридична психологія” / Т.С. Бичкова ; Київський нац. ун-т внутрішніх справ. – К., 2010. – С. 6.
2. До питання врахування мотиваційного компонента в структурі професійної придатності військовослужбовців військової служби за контрактом : зб. наук. праць Нац. акад. ДПСУ ім. Б. Хмельницького. Серія: пед. та псих. науки : [гол. ред. Л.М. Романишина] / С.П. Балашова, О.М. Отрішко. – Хмельницький : Вид-во Нац. акад. ДПСУ ім. Б. Хмельницького, 2009. – № 49. – С. 95 – 98.
3. Занюк С.С. Психология мотивации / Сергей Степанович Занюк. – К.: Эльга-Н; Ника-Центр, 2002. – 352 с.
4. Іванова Н.Г. Психологічне супроводження навчально-виховного процесу в Національній академії СБ України / Наталія Георгіївна Іванова // Вища школа. – 2002. – № 9. – С. 122 – 123.
5. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы / Евгений Павлович Ильин. – СПб., 2000. – 512 с.
6. Макклелланд Д. Мотивация человека / Дэвид Макклелланд. – СПб.: Питер, 2007. – 669 с.
7. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность / Хайнц Хекхаузен. – СПб.: Питер, 2003. – 860 с.

Bohuslavets A., Associate resort

MOTIVATION TRAINING ACTIVITIES LISTENERS AS ONE OF THE COMPONENTS OF PROFESSIONAL COMPETENCE FUTURE GRADUATES OF THE MILITARY GOVERNMENT IN INTERNATIONAL RELATIONS

The article analyses the role of motivation component of studying activity of students in the process of postgraduate education. On the basis of comparison of the results of psychological research in motivation field of applicants for studying and students of the second and third year of studying there have been proved the dependence of successful mastering of their future profession on motivation in the studying activity.

Keywords: motivation, the studding activity, psychological diagnostics, professional aptitude.